

Esglésies amb campana d'obús. La Vedrenya (part 6)

En aquesta ocasió estudiarem un antic santuari que en l'actualitat té el rang d'ermita amb unes característiques força interessants pel que respecta a la seva arquitectura i als elements que conté. Aquesta església porta el mateix nom que la partida que presideix: **La Vedrenya**.

La Vedrenya, situada a la plana sud de Montmagastre, és un altre dels nuclis del municipi caracteritzat per la dispersió de les seves masies. A aquesta església hi arribarem des del trencall de la carretera d'Artesa a Tremp que ens condueix a Montmagastre. Aquest desviament el trobem a la dreta, direcció nord, passat el poble de Vall-llebrera i la pista de Vall-llebrerola. Ja dins de la carretera local, al cap d'aproximadament tres quilòmetres, veurem el rètol indicador que ens porta a la casa i a l'ermita del mateix nom. Aquest nucli de població està format per un conjunt de 9 masos: la masia de la Vedrenya, prop de l'església; el mas de n'Escalles, cal Ton, cal Josepó, cal Bertran, cal Malús, cal Llinàs, cal Canes i cal Bolich, que actualment està deshabitat.

El llinatge

Escut d'armes de la nissaga la Vedrenya

El mot que designa aquest indret té la seva arrel en la paraula *verdany* que evoluciona amb *verdeny*, el qual, a la vegada pren la forma de *vedreny* feminitzant-se amb *Vedrenya*. L'origen de la paraula rau en el color verd que es constata en l'escut del llinatge format

per un fons d'or amb tres arbres arrencats, de color verd i ordenats.

Com a nom de lloc el trobem en altres indrets del país, a les comarques del Priorat i del Baix Maestrat. Pel que respecta a nom de persones, en masculí és un cognom conegut actualment a Conques, Figuerola d'Orcau, Isona, Tremp, Artesa de Segre i altres indrets. Tenim constància documentada de diferents personatges homònims, com per exemple Bernat de la Vedrenya que residí a Lleida el 1377, on també hi trobem un altre repoblador l'any 1391 amb el mateix cognom. De l'any 1453 és la referència a Petrus Verdeny; del 1518 de Verdenya Cabó i del 1530 de Miquel de Vedrenya. Àdhuc, a Barcelona, a l'any 1601, hom troba censat el cognom Salavedrenya.

Fent una revisió de l'onomàstica dels fogatges, hem pogut trobar els següents homònims del topònim i llinatge Vedrenya amb les seves variants. En el del 1358 apareix el cognom Vedrinya a la població d'Orla, al Rosselló. En el fogatge del 1497, ordenat per vegueries, trobem tres entrades amb el nom de Vedrenya: un a Anya, a la vegueria d'Agramunt, i dos a Balaguer, vegueria del mateix nom; dos *fochs* amb el cognom Vedriyans els ubiquem a la Catalunya Nord, un a la vegueria de la Cerdanya i l'altre a la del Rosselló, i també hi veiem un Verdenyo i un Verdeny, ambdós a Ulldecona, a la ve-

gueria de Tortosa. Pel que respecta al darrer fogatge, el del 1553, també distribuït per vegueries, tenim 5 *fochs* amb el nom de Vedrenya, un a Balaguer (Balaguer); dos a Talarn (Pallars), l'un dels quals porta la notació de "militar"; un a Bellmunt (Agramunt) i el cinquè a Lleida (Lleida). En aquest cens del 1553 també hi veiem un cognom Verdenya a la Seu d'Urgell (Urgell) i 5 inscripcions amb el nom de Verdeny, 3 a la vegueria del Pallars, a Figuerola, Sant Bartomeu i Conques; un altre a Organyà (Castellbò) i el darrer a Oliana (Agramunt).

A les estadístiques de l'any 2000 publicades per l'Institut Català d'Estadística no hem localitzat cap registre amb el cognom Vedrenya, pel que sembla que en l'actualitat la nissaga està extingida. De les variants esmentades en aquest treball sols hem trobat la forma Verdeny de la que a Catalunya hi ha 135 persones que l'ostenten i d'aquestes, a les terres de Lleida se'n comptabilitzem 63, de les quals 54 estan censades al Pallars Jussà i 4 a la Noguera. Les altres 5 corresponen al Segrià. Les altres comarques amb presència d'aquesta variant del cognom són el Baix Camp, el Baix Llobregat, el Barcelonès i el Vallès Occidental.

L'església

Després de la recuperació del territori als àrabs, Arnau Mir de Tost organitzà

la contrada de Montmagastre on, a més d'altres poblacions i masies fortificades, ja s'hi esmentava la partida de la Vedrenya, que amb la seva església depenia d'aquest priorat canonical. Estem situats a l'època del romànic. La primera notícia sobre la construcció de l'actual santuari està documentada al 1135, en què un personatge anomenat Berenguer va fer-hi una donació. L'any 1164 Bernat Folch dóna a Ramon de Lluçars i a la seva esposa unes terres situades entre Santa Maria de Veteranesi i el Segre. Una altra referència històrica la trobem en el llibre de visites de l'arxiprest Francesc Esteva del 1757-58. Al 1847, Madoz encara ens situa la Vedrenya com annex de Montmagastre. Aquest temple, després de l'abandó de la canònica de Montmagastre, passà a ser el centre espiritual de la baronia.

Atès que la Paeria d'Artesa de Segre fou establerta l'any 1499 durant el regnat de Ferran el Catòlic i que aquest sistema de govern va ser substituït pel *Ayuntamiento de su majestad* el 1716, a rel del decret de nova planta de Felip V, entenem que hem de situar entre aquests anys l'elecció del Santuari de la Vedrenya pels consellers o paers per fer els seus consells, tal com ho indica una de les estrofes dels Goigs de Nostre Senyora de la Vedrenya:

Aquí Consell General
acostumem a juntar
supliquem-vos Verge santa
que ens vulgueu encaminar
perquè puguem acertar
a fer el voler de Déu.

L'edifici està orientat a l'est, just als 90°, i amida 5 per 11 metres. Està format per una sola nau coberta per una volta de canó i el tanca un absis semicircular obert a través d'un arc presbiteral. Antigament, aquest absis estava tancat enquibint al seu interior la sagristia.

La disposició i la forma dels carreus ens indiquen que aquesta església fou bastida a l'edat mitjana en dues fases. La primera correspondria a la part que abraça des de l'actual porta d'entrada a l'interior de l'edifici fins a la meitat del temple i que es pot datar a cavall dels segles XI i XII. La segona fase, tancada amb l'absis, correspondria a finals

del s. XII. Cinc-cents anys més tard, al segle XVII, es construiria la que avui és la part frontal del santuari.

Aquesta part frontal correspon a l'època en que es modificaren les esglésies romàniques de la nostra comarca adaptant-les a l'estètica del renaixement, com ja hem dit en altres capítols d'aquest treball. El cas de la Vedrenya és el més singular entre aquests temples modificats, ja que a més de canviar l'accés a l'edifici s'hi va construir un porxo, actualment descobert, amb una segona porta dovellada on hi reposa el campanar de dos ulls del que penja la campana d'obús objecte d'aquest treball. Aquesta ampliació, feta presumiblement, per mestres d'obres de Balaguer, correspon al 1647, data que trobem gravada a la dovella central de l'arc exterior. Hom creu que amb aquesta ampliació es dotà el temple del cor situat sobre la porta d'accés.

A les parets de l'edifici, a més de forats de bastida, hi observem, obertes, tres finestres. Dues són romàniques d'arc de mig punt, una al bell mig de l'absis amb l'arc monolític i l'altra al mur de l'evangeli amb l'arc dovellat. La tercera obertura és l'ull de bou habitual a les façanes renaixentistes de les esglésies de la nostra comarca, la qual molt probablement tindria una rosassa esculpida amb pedra que avui ja no s'hi pot veure.

Altres obertures que actualment estan tapades són la porta d'accés original, per tant de factura romànica,

dovellada i situada entre la finestra del mur sud (en aquest cas de l'evangeli) i l'absis. També, al mur de l'epístola s'hi aprecia la forma d'una tercera finestra romànica.

Lladonosa ens informa d'una restauració feta durant la postguerra, obra del senyor Madrina d'Artesa de Segre, amb la qual es va reparar el porxo i l'interior. Més tard, als anys 80, a la vista que l'edifici s'estava obrint pel mig, es va fer una obra que consistí en subjectar les parets laterals mitjançant dos eixos de ferro tensats des de l'interior. Mn. Ramon Solé ens recorda que per foradar els murs es va haver de fer una broca especial que tot i això no cobria la totalitat del gruix de la paret. Per tal de travessar l'amplada, es va haver de foradar per ambdues bandes i per fer coincidir l'alçada de l'orifici es va emplenar una mànega amb aigua per indicar, per mitjà de la llei dels vasos comunicants, el nivell on s'havia de foradar al costat oposat del mur. Va coincidir perfectament la connexió dels dos trepants en cada un dels quatre forats.

En aquesta restauració es reformaren les parets interiors i es va eliminar la sagristia situada darrera l'envà que tancava l'absis. En aquesta separació s'hi recolzava l'antic altar que situava l'oficiant d'esquena als fidels.

De l'interior cal destacar l'antic carrilló, que desconeixem quan s'hi va instal·lar, avui desproveït de les campanetes que penjaven de la roda i que sonaven tibant d'una corda que feia gi-

Carilló

rar la maneta de ferro que encara s'hi pot veure. D'entre les funcions que hem pogut esbrinar, aquest carilló servia per alabar Déu en el moment de la Consagració i per indicar el temps de silenci que s'inicia el Dijous Sant i que finalitza el Dilluns de Pasqua. Era tradició entre la gent de la comarca anar a fer-lo sonar per invocar la Mare de Déu de la Vedrenya perquè els alliberés del mal de cap.

El cementiri

Al darrere del temple hi ha situat el cementiri, cerclat per un mur de pedra. En aquest petit cementiri, antic, de tombes obertes al terra i que encara està en ús, hi destaquen dos elements d'especial interès: un sarcòfag força interessant i una estela discoïdal. Aquesta estela ha estat inventariada en el treball de recerca que està duent a terme l'Associació Cultural la Roureda, en el qual s'han catalogat aquestes làpides circulars de tota la Noguera. El primer resultat d'aquest treball que actualment està a impressió, a punt de ser publicat, va ser presentat pels membres d'aquesta associació junt amb el Sr. Josep Gallart, responsable d'Arqueologia de la Delegació de Cultura de la Generalitat a Lleida, al VII Congrés Internacional d'Esteles Funeràries fet a Santander l'any 2002.

Aquesta estela, situada al centre del cementiri, és de pedra arenisca gris. Actualment sols és visible la part superior, que presenta un estat de conservació força deficient degut a la intempè-

Estela discoïdal (foto de JTG)

rie, l'antiguitat i la fragilitat del material. L'alçada visible és de 38 cm, essent el diàmetre del disc de 30 cm. L'anvers i el revers estan decorats amb una creu gravada en baix relleu i una vora que encercla el disc.

Advocació

Diu la tradició que la Mare de Déu de la Vedrenya fou una imatge trobada per un pastor dalt d'un arbre de la contrada. No en tenim més notícies, ni tant sols els goigs en parlen, l'única i imprecisa referència diu: *De la Vedrenya apel·lada / sou Verge de temps antic*. Tampoc hem pogut esbrinar l'origen de la imatge actual, posada en acabar la guerra després de l'espoli que varen patir les nostres esglésies. El fet de ser una de les marededús trobades fa que se celebri la seva festivitat el dia 8 de setembre amb un aplec que congrega gent de tota la comarca. Fins i tot a Anya, cap de l'antic municipi on pertanyia la Vedrenya, havien fet coincidir la festa major amb aquest dia. En Joan Bellmunt escriu que, anys enrere, s'hi acudia en processó solemne i amb la imatge del Sant Crist. El Dilluns de Pasqua també s'hi celebra un important aplec.

La Mare de Déu de la Vedrenya és invocada pels veïns de la comarca per al guariment de malalties, peticions de favors personals i pel do de la pluja.

A l'interior del temple hi trobem altres imatges situades en fornícules dins de dues arcuacions, a banda i banda de l'església. A la paret de l'epístola hi trobem la capelleta amb la imatge de Sant Antoni de Pàdua, molt venerat a les esglésies del terme d'Artesa de Segre, amb una altra petita imatge del Sagrat Cor. La paret oposada és el lloc per a Sant Isidre, també complementat amb una petita imatge de la Mare de Déu del Roser. Desconeixem com han arribat aquestes figures a la Vedrenya, no ho hem pogut esbrinar. El que sí veiem, un cop més, és la relació entre els oficis tradicionals i el seu patronatge. Sant Antoni de Pàdua és patró dels paletes i Sant Isidre ho és de la pagesia, dues de les activitats econòmiques principals del municipi.

La campana d'obús

Dels obusos estudiats fins al moment, aquest correspon a la troballa més recent. Es va recollir en una sortida de caça que es va fer entre els anys 1950-1953 en què hi participaven el Sr. Josep Boireu i Pedra d'Alòs, conegut com l'Hermano; el Sr. Isidre Coders, en Samarà de Vernet, pare del Sr. Bartomeu Coders que va trobar l'obús que actualment penja del campanar d'aquesta població; en Manuel Bertran i Bertran d'Anyà, i el seu germà Rosendo.

Aquest cap d'obús, ja desprovisat de

Josep Boireu i Pedra

Manuel Bertran

la resta de la bomba, havia caigut en un bosc prop d'Alòs de Balaguer, concretament a la zona denominada l'Aubaga del Gabatx, situada a la barrancada flanquejada pels serrats de les Pletes i el Montservó, entre els tossals del Montservó (1136 m.s.n.m.) i el dels tres Batlles (870 m.s.n.m.). De la mateixa manera que en els casos de Vernet i Baldomà veiem una curta distància entre les localitzacions dels obusos, aquest cas l'aparellem amb el lloc de la troballa de l'ogiva de Sant Bartomeu que va ser recollida a uns dos quilòmetres de distància, a la Malacosta, per la qual cosa podria tractar-se del mateix bombardeig.

En una aturada d'aquella jornada de

Rosendo Bertran

cacera, el Sr. Josep Boireu, assenyalant el cap d'obús, es va dirigir al Sr. Rosendo Bertran tot dient-li: "Si tens ganes de tocar missa, aquí tens una campana". El Sr. Bertran va veure de seguida que aquell obús serviria per campana a l'església de la Vedrenya. Allí mateix la carregaren, amb uns troncs i una corda, i la baixaren a les espatlles fins a Figuerola de Meià, des d'on pogueren seguir camí amb cavalleries.

Aquestes bombes llençades des dels avions del bàndol nacional tenien la seva resposta en l'artilleria republicana, que no estalviava recursos des dels búnquers que encara avui es poden veure escampats per aquest territori. No fa gaires anys, passejava per Alòs un aviador de la divisió Cóndor a la recerca de les restes del seu avió abatut a la

zona. Encara hi ha al poble qui recorda haver vist trossos d'aquest avió.

Voldria acabar aquest article comentant dues reflexions rebudes amb pocs dies de diferència. L'una per part del Sr. Ferran Sánchez Agustí, que em parlava sobre com es reflectia el reciclatge en aquest procés de convertir les campanes originals en armament per acabar tornant a ser campanes. En la mateixa línia, amb una visió més espiritual, Mn. Ramon Solé em comentava la valoració que un element de signe religiós destruït per fer armament acaba esdevenint el que era originalment, una campana. La prevalença del bé sobre el mal.

Agraïments

En aquest capítol també ha estat molta i de diferents llocs la gent que m'ha aportat els seus coneixements i les seves vivències.

Mn. Ramon Solé, des de Balaguer, m'ha donat abundant i valuosa informació sobre el santuari i la darrera res-

tauració feta en la seva època de rector de la parròquia d'Artesa de Segre.

Mn. Jaume Armengol, de Refet, per l'aclariment sobre els patronatges dels sants venerats en aquesta església.

En Jordi Trullols, de l'Associació Cultural la Roureda, m'ha facilitat la informació i la fotografia que documenta l'estela discoïdal del cementiri.

El Sr. Primitivo Malús, de cal Malús de la Vedrenya, després de parlar amb molta gent, em va donar la pista definitiva per trobar als descobridors de l'obús.

El Sr. Ventura Viladrich i la seva família, de la casa de la Vedrenya, em van facilitar molt bones informacions sobre l'ermita.

El Sr. Maties Bertran i Jou, de cal Bertran de la Vedrenya i fill d'en Rosendo Bertran—que va portar la campana des d'Alòs—, em va donar les primeres informacions i em va fer confiança en deixar-me fotografies de gran valor sentimental sense conèixer-me. El seva gestió en adreçar-se a ca l'Hermano d'Alòs va acabar de completar el cicle de contactes en la investigació sobre la campana de la Vedrenya.

Vull agrair especialment, sobretot pel moment i les circumstàncies en les que ens vàrem entrevistar, al matrimoni format per Josep Boireu i Garreta i Maria Puig i Canosa, de ca l'Hermano d'Alòs, visitats a la seva residència habitual d'Esplugues del Llobregat, a Barcelona, per la seva incondicional disposició i per les seves aclaridores explicacions sobre el com, l'on i el qui en la troballa d'aquesta campana.

A tots ells i a altres diverses persones que varen fer gestions per trobar el fil de la troballa d'aquesta campana, els hi agraeixo les seves inestimables aportacions.

Text: Ramon I. Canyelles

Fotografies: Arxius familiars, Jordi

Trullols, Ramon I. Canyelles

www.artesadesegre.net

www.artesadesegre.net